

R E C E N Z J E

Krzysztof Gawlikowski, Małgorzata Ławacz, Agnieszka Łobacz, Marta Tomczak, Joanna Afek (red.), *Prasa chińska o przemianach społecznych i kulturowych kraju w początkach XXI wieku*, Wydawnictwo Akademickie SEDNO, Uniwersytet SWPS, Warszawa 2020, ss. 528

Książka *Prasa chińska o przemianach społecznych i kulturowych kraju w początkach XXI wieku* jest bardzo ciekawą propozycją dla polskiego czytelnika zainteresowanego zrozumieniem skomplikowanych procesów, jakie zachodzą w Chinach, a których implikacje będą miały duże znaczenie dla stosunków międzynarodowych w najbliższych dekadach. Intencją pomysłodawców tego przedsięwzięcia było pokazanie, jak zmiany te są rozumiane przez samych Chińczyków, jakie problemy i wyzwania są przez nich uznawane za najbardziej palące i pilne, a także jakie jest postrzeganie priorytetów w samym chińskim społeczeństwie. Zamysł autorów mieści się więc w szeroko pojętych założeniach podejścia antropologicznego, którego celem jest możliwie najlepsze zrozumienie „Innego”, próba rekonstrukcji kluczowych kategorii w obszarze polityki publicznej i przedstawienia ich w sposób, który pozwoli nam spojrzeć na Chiny oczami jego mieszkańców. W opinii redaktorów tej książki, a podkreślmy, że jest to grono bardzo kompetentne i świetnie znające i rozumiejące Chiny, Zachód często nie rozumie Państwa Środka, ocenia je we własnych kategoriach, przez co diagnoza sytuacji jest chybiona, a wynikające z niej prognozy – nietrafne. Zespół redakcyjny zaprasza polskiego czytelnika do zapoznania się z materiałem źródłowym – wybranymi artykułami prasowymi – po to, by poznać nie tylko same problemy polityczne, ale również język, jakim się o nich mówi, sposób argumentacji, a także charakterystyczne praktyki prowadzenia debaty publicznej i krytyki funkcjonowania państwa w społeczeństwie, gdzie harmonię przedkłada się nad rywalizację i konkurencję. Uważam, że jest to bardzo wartościowy i oryginalny pomysł, na czasie i zdecydowanie wart dostrzeżenia. Wysoko oceniam też jego realizację.

Najważniejszą i najobszerniejszą częścią książki są przekłady wybranych tekstów z prasy chińskiej odnoszących się do kluczowych wyzwań i problemów, z jakimi mierzą się współczesne Chiny. Publikacja obejmuje tłumaczenia 56 artykułów. Teksty są pogrupowane problemowo i odnoszą się do takich zagadnień, jak: procesy modernizacji a stosunek do tradycji, edukacja i uczelnie, relacje władza–obywatel, problemy społeczne związane z transformacją i modernizacją kraju, przemiany obyczajów, mentalności i moralności, życie prywatne: relacje rodzinne, stosunki międzypokoleniowe i relacje intymne, a także ochrona zdrowia. Teksty zamieszczone w tym zbiorze są bardzo ciekawe, świetnie napisane i – jak zgaduję jako osoba nieposługująca się językiem mandaryńskim – dają szansę polskiemu czytelnikowi posmakować chińskiej

specyfiki debaty o sprawach politycznych. Dają możliwość poczuć ogrom wyzwań związanych zwłaszcza z takimi zagadnieniami, jak urbanizacja, zdrowie publiczne czy ubezpieczenia społeczne. Pozwalają lepiej zrozumieć, z jakimi problemami borykają się na co dzień mieszkańcy Chin, jakim obciążeniem bywa dla nich korupcja władz, ich nieefektywność, a niekiedy niesprawność wynikająca z samego rozmiaru państwa. Przetłumaczone artykuły pokazują też jednak, jak wiele udało się osiągnąć. Dyskusje o tym, co niedomaga w państwie, często są świadectwem ogromnych zmian, jakie zaszły, i niepodważalnych sukcesów ChRL. Jak już zasygnalizowałam wcześniej, spektrum zagadnień, których dotyczą przetłumaczone teksty, jest bardzo szerokie i różnorodne. Niektóre rozdziały czyta się jednym tchem – teksty są tak zaskakujące i intrygujące. Za szczególnie wartościowe z punktu widzenia badaczy zainteresowanych polityką uważam artykuły, które odsłaniają praktyki funkcjonowania władz. Niektóre z nich mogą być zdumiewające dla czytelnika, który nie jest specjalistą od Chin. Zilustrujemy to stwierdzenie kilkoma przykładami.

W polskich tekstach publicystycznych oraz skrótach myślowych pisanych i stosowanych przez polityków i część komentatorów Chin jawią się jako państwo autorytarne, silnie scentralizowane, prowadzące ujednocione w ramach całego swojego terytorium polityki publiczne. W takim popularnym odbiorze Chińczycy bywają postrzegani jak zdyscyplinowana, posłuszna armia podążająca za przywódcą według tych samych wzorców. Dla czytelnika wychowanego na takim rozumieniu Państwa Środka zaprezentowane w książce teksty będą dużym zaskoczeniem, ale i niemałą przygodą poznawczą. Pokazują one rozmaite wymiary decentralizacji Chin. Dowiadujemy się, że w różnych obszarach polityki publicznej oddolnie poszukiwane są i testowane odmienne rozwiązania. Zwłaszcza w dziedzinie zdrowia publicznego świetnie widać różnorodność rozwiązań stosowanych w poszczególnych prowincjach, miastach, a także na pograniczu sektorów gospodarki państwowej i niepaństwowej. Okazuje się, że centrum zarządza, wskazując przykłady, które gdzieś już dobrze funkcjonują, zostawiając przy tym władzom lokalnym ogromny zakres swobody w implementacji rozwiązań. To bardzo odmienne podejście w porównaniu z dominującą w wielu państwach zachodnich centralizacją regulacyjną w zakresie usług publicznych. Mamy w Chinach do czynienia z dużą liczbą innowacji regulacyjnych i zarządczych, odzwierciedlających rozmiar i wewnętrzne zróżnicowanie tego państwa.

Innym fascynującym zagadnieniem, które można lepiej poznać dzięki lekturze wyboru artykułów, jest tematyka rozliczalności władz. Wybrane teksty bardzo wyraźnie pokazują, w jaki sposób obywatele dają znać, gdy są niezadowoleni z działania władz, zwłaszcza na szczeblu lokalnych. Fascynująca jest opowieść o mieszkańcach prowincji, którzy podróżują dużymi grupami do Pekinu, by okazać w stolicy niezadowolenie z tego, jak podchodzi do ich problemów administracja lokalna. Zwłaszcza zaskakujące dla polskiego czytelnika mogą być też metody, za pomocą których władze lokalne starają się zniechęcić obywateli do protestów w stolicy. Teksty dostarczają bogaty materiał ilustrujący, jak wygląda w Chinach opór społeczny i jak władze

reagują na ten sprzeciw. Wbrew potocznym opiniom Chin jawią się jako kraj, gdzie istnieje wiele kanałów, którymi można wyrazić niezadowolenie z działania władz, pokazane jest również, że obywatele z tych kanałów korzystają, a władze, co do zasady i uwzględniając „mądrość etapu”, starają się brać pod uwagę żądania społeczeństwa, a nie je ignorować. Teksty świetnie pokazują mechanizmy negocjacji i konsultacji, które pozwalają mediować pomiędzy rozbieżnymi często interesami różnych grup, mozolnie wypracowując możliwie szeroki konsens.

Innym walorem tekstów jest to, że prezentują one różnorodność opinii i wewnętrzną debatę, która się toczy w Państwie Środka. W potocznym odbiorze Chin bywają w Polsce opisywane jako kraj monolit, gdzie, inaczej niż na Zachodzie, rządzący nie muszą nawigować w ramach pluralizmu wizji państwa, ideologii i przyszłości. Opublikowane w książce teksty zdecydowanie zadają kłam takiej diagnozie. Choć z zachowaniem form zapewniających harmonię debaty, artykuły prezentują bardzo różne wizje Chin i różne oceny stanu współczesnego. Powiązane też są z tym niekiedy bardzo krytyczne oceny działań władz. Ze stanowisk marksowskich przypomina się o wielkich nierównościach społecznych, o przywilejach niektórych grup, nawołuje się do podjęcia działań na rzecz realizacji zasad sprawiedliwości społecznej. Obok tekstów w duchu socjalistycznym, zwłaszcza od pierwszej dekady XXI w., jest coraz więcej pisanych z argumentacją tradycyjną, konfucjańską, a w ostatnich latach również nacjonalistyczną. Dla czytelnika, który nie jest specjalistą od Chin, szczególnie interesujący może być fakt, za co i w jaki sposób prasa chińska krytykuje władze. Zaskakujące może być też niejednokrotnie, jak ostra jest to krytyka.

Warte uwagi są też wątki związane z głębokimi reformami w Chinach. Niektóre z tych zmian mogą być dla polskiego czytelnika trudne do wyobrażenia. Jak bowiem wyobrazić sobie państwo, w którym nie ma prawa i odrębnej władzy sądowniczej? Takim państwem była do niedawna ChRL. Umieszczone w wyborze teksty ilustrują, jakie są efekty wprowadzenia w Chinach systemu prawa państwowego i sądownictwa państwowego, które do niedawna było całkowicie obce tamtejszej tradycji i praktyce. Te wielkie zmiany są prezentowane w artykułach m.in. z perspektywy obywateli, którzy dzięki tym nowym instytucjom skarżą do sądu władze.

To tylko niektóre przykłady z wielu ważnych wątków ujętych w książce. Obok tematów politycznych teksty często nawiązują do zagadnień pracy, kultury popularnej, a także do życia osobistego Chińczyków i przemian sfery intymnej. Należy podkreślić, że artykuły opatrzone są wprowadzeniami, a niekiedy komentarzami przygotowanymi przez zespół redaktorski. Te krótkie analizy są bardzo pomocne w zrozumieniu kontekstu, zwracają uwagę na charakterystyczne kwestie, które niespecjaliście mogłyby umknąć podczas lektury. Te wprowadzenia i komentarze oceniam wysoko i uważam za bardzo pomocne. Podobnie jak pomocne jest omówienie rynku prasy w Chinach oraz znaczenia poszczególnych tytułów prasowych funkcjonujących na tym rynku. Prawie 300 stron przekładów artykułów, wstępów do nich, omówień i komentarzy poprzedza również fachowy, liczący około 150 stron rozdział autorstwa Krzysztofa

Gawlikowskiego pod tytułem *Uwarunkowania procesów transformacji w Chinach i rola prasy*. W tym kompaktowym tekście jeden z najwybitniejszych znawców Chin w Polsce wprowadza czytelnika w problematykę chińskiej tradycji oraz dwudziestowiecznej historii, kreśląc szeroko kontekst dla zaprezentowanych dalej artykułów prasowych. Książka zakończona jest natomiast aneksem, który oferuje krótki wybór kluczowych dokumentów Komunistycznej Partii Chin oraz władz państwowych opublikowanych już po przejściu władzy przez Xi Jinpinga. Ta część książki, również przygotowana przez Krzysztofa Gawlikowskiego, ma pokazać najnowsze tendencje i korekty dotychczasowego kursu.

Jak widać, książka ma liczne walory. Pewną słabością tego wyboru jest fakt, że teksty pochodzą z przełomu pierwszej i drugiej dekady XXI w. Czytelnik może więc się zastanawiać, na ile prezentowany stan debaty jest aktualny. Zaufanie wynikające z autorytetu autorów książki, a także treść współcześnie publikowanych tekstów naukowych o Chinach pozwalają przyjąć, że duża część z tych debat pozostaje aktualna także i dziś. Innym aspektem, który może wzbudzić pewne zdziwienie czytelnika, jest wybór tekstów – pochodzą one przede wszystkim, ale nie wyłącznie, z dziennika *China Daily*, który jest główną gazetą anglojęzyczną, przygotowywaną również pod kątem cudzoziemców zainteresowanych Chinami. Także i w tym przypadku zaufanie do autorów publikacji pozwala przyjąć, że tak dokonana selekcja czyni teksty łatwiejszymi w odbiorze dla polskiego czytelnika, zachowując reprezentatywność tematów, stanowisk i języka. Ponadto każdy rozdział opatrzony jest starannie przygotowaną bibliografią, odsyłającą do innych, bardziej specjalistycznych opracowań. Jeśli więc nawet ktoś z czytelników chciałby samodzielnie sprawdzić, czy zaproponowany wybór jest trafny i prowadzi do dobrze udokumentowanych wniosków, sami autorzy pokazują wartościowe tropy, od których te samodzielne poszukiwania można rozpocząć. Książka jest napisana w duchu życzliwości dla Chin oraz społeczeństwa chińskiego, przedkładając rozumienie i próbę przybliżenia polskiemu czytelnikowi rzeczywistości współczesnego Państwa Środka ponad pokusę coraz bardziej modnego dziś krytykowania i pouczenia. Dla każdego czytelnika zaciekawionego Chinami, który nie zna języka i kultury tego państwa, książka zespołu redakcyjnego pod kierunkiem Krzysztofa Gawlikowskiego będzie świetnym oknem pozwalającym zajrzeć do wnętrza tego skomplikowanego i ogromnego społeczeństwa.

Anna Wojciuk